

nek feltárását, és néhány helyen folyik kísérlet, amelynek részeredményeiről itt-ott tájékozódhatunk. Az eddigi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy bárhol, ahol általános iskola működik, és a szükséges eszközökkel rendelkezik az ének-zene tanár, ott megvalósítható a komplex esztétikai nevelés.

- Az alkotó tevékenység a komplex esztétikai nevelésre alkalmas ismétlő, rendszerező órátípusban is remekül illeszkedik a tanítás céljaihoz. Az ősz hangulatának megfelelő ritmuskép kiválasztásával és ehhez dallam, szöveg alkotásával megmaradt a tanuló a komplex hatások keretében, de az alkotással saját maga is tevékeny részese volt a tanultak alkalmazásának, valamint e tevékenységen keresztül juthatnak el a zenei ábrázolás megértéséhez. Az ilyen jellegű munka csak emeli a szerzett élmények határfokát, és helyes irányba viszi a tanulók további élménybefogadását.

- A komplex esztétikai nevelésben állandó és következetesen azonos módon megvalósuló alkalmazási sorrend ez volt: az irodalmi alkotás bemutatása, a képzőművészeti alkotás reprodukciójának bemutatása, majd a zenei alkotást jelentő gyermekdal vagy népdal bemutatása. Az így megvalósuló sorrend nem jelent olyan pedagógiai folyamatot, amelyet a komplex esztétikai nevelés logikája minden esetben megkívánna. Az óra jellege, célja itt kialakíthatja az egy órára vonatkozó - „egy napi” - algoritmust, de általánossá valamennyi hasonló szituációban nem válhat.

- Az óra minden téren maximális szervezettséget mutatott: a szemléltető eszköz előkészítése, a tanterem levegőcseréjének biztosítása, az osztály fogadása, köszöntése, a lemezjátszó, magnetofon üzemképessége, a táblai feladatok esztétikus képe, a szemléltető képeknek a tanítás menete szerinti „programozott” sorrendi állapota stb. A szervezésbe fektetett energia maradéktalanul és igen hasznosan térül meg.

- Az óra eredményes voltának legfőbb alapja a sokoldalú szemléltetés volt. Képet nyújt az óra a szemléltetés megvalósulásának változatos módjáról: a tanulói, tanári bemutatásról, a bemutatás színvonala és a keletkező élmények összefüggéséről, a különböző kifejező eszközök tervezett találkozásairól, az élő és gépi bemutatás elfogadható arányairól, a hallási, látási és értelmi befogadás mértékéről, illetve az esetenként adódó szignalizáció határfokáról, az élményszerű és tudatos befogadás mértékéről stb.

- Az egyéni - nem irányított - megfigyelések és értékelések elsősorban a következőkre irányulhatnak. A pedagógus kérdéskultúrája, az osztályéneklés határozott, egyértelmű indítása és vezetése, a bemutatott művek meggyőző erejű, átélt, kifejező szép előadása, a pedagógus cselekvésre mozgósító képessége, a zenei nevelés területeinek optimális egysége és annak hatékonysága, a pedagógus irányító és értékelő munkájában érvényesülő finom reagálása, a tanár és tanulók kiegyensúlyozott összmunkája, a tanulók aktív befogadásának szintje, az alkotó tevékenységük megnövekedett tere stb. Összegezőképpen megállapítható, hogy a bemutató tanítás elérte célját.

KELENDI GYULÁNÉ

Budapest

Napközi otthon és a gyermek szabad ideje

MINDEN, AMI valamiképp összefügg a szabad idő fogalmával és valóságával, az érdeklődés középpontjába került, *kutatások* tárgyává és *divatkövetők* érvényesülést ígérő jelszavává vált. Természetes, hogy ennek a divatnak a hullámai behatoltak a napközi otthonba is, ahol a szabad idő programjával:

a) leplezhették egyesek *anarchista törekvéseiket*, amelyekkel a szocialista pedagógia tervszerűségét és tudatosságát zilálták szét;

b) mások kereshették mindazokat a lehetőségeket, amelyek az iskola megváltozott társadalmi funkcióit figyelembe véve a gyermekek *szabad idő kultúrájának* megalapozását és az ehhez kapcsolódó *szabad idős szokások* kibontakoztatását tehetik valósággá a napközi otthonban.

Hibásnak tekinthetünk minden olyan vizsgálatot, problémamegközelítést ezen a területen, amely nem a társadalmilag és történelmileg meghatározott *környezet* igényeiből indul ki, többek között azért is, mert az általános iskola valamennyi gyermek *kötelező* iskolája, szervezeti egysége: a napközi otthon viszont a társadalom által megteremtett *lehetőség* csupán, amelynek igénybevételét a szülők *kérhetik*, kérelmüket pedig az előírt szabályozók keretei között az iskola *teljesítheti*, meghatározott feltételek esetén pedig (veszélyeztetettség stb.) *köteles teljesíteni*. Ennek a ténynek felismerése vezetett arra, hogy a fővárosban, más városokban és nagyközségekben 254 napközis tanuló szüleitől választ kértem arra a kérdésre: „Mit várnak elsősorban gyermekük nevelésében a napközi otthontól?” A megkérdezettek különböző társadalmi rétegekből kerültek ki, gyerekeik tanulmányi eredményei is eltérőek voltak, egyetlen dologra ügyeltem csupán: ne kerüljenek közéjük olyanok, akik teljesen közömbösek gyerekeik tanulmányi eredményeivel és neveltségével szemben. A kapott válaszok a következő képet adták:

	segédmunkás	szakmunkás	értelmiségi szülők	
Segítse, hogy a gyerek eredményesen készüljön el iskolai feladataival	87	75	36	
Vigyázzon a gyerekre, ne történjék baja.	31	24	1	
Összesen:	99	118	37	= 254

Egyetlen válaszban sem találhattam utalást a gyermek szabad idejére vonatkozó igényre, azt viszont tudomásul kellett vennem, hogy a szülők elsősorban és érthetően azt igénylik a napközi otthontól: gyermekeik pedagógus segítséggel készítsék el írásbeli feladataikat, tanulják meg szóbeli leckéjüket, s ezzel tehermentesítsék a családot a gyermekkel való foglalkozás terhei alól. Természetesen a napközi otthon kettős arcúata:

a) egyrésztől *szolgáltatás*, s ezért a munkában levő szülők válláról leveszi a gyermekek étkeztetésének és felügyeletének a gondját, és hozzájárul egyéni tanulásuk megszervezésével tanulmányi eredményeik javításához is;

b) másrésztől mint az általános iskola szervező részé feladata a gyermeki személyiség sokoldalú fejlesztése, *nevelése*, meghatározza azt is, hogy tevékenységét nem a szülői szubjektív akaratok irányítják, hanem *közoktatáspolitikai, nevelési céljaink*. Ezeket azonban csak akkor tudjuk elérni, megvalósítani, ha figyelembe vesszük a környezeti szülői „elvárásokat”, többek között azt, hogy a napközi otthon egyik alapvető funkciója a tanítás-tanulás folyamata másik oldalának *a tanulásnak megszervezése, segítése*. Ez azt is jelenti, hogy a napközi otthonban és vele kapcsolatban

minden más csak *másodlagos szerepet* tölthet be, így pl. a klubszerű foglalkozás, illetve hagyományos nevén a szakköri tevékenység és a napköziben szervezendő kulturális, technikai tevékenység, játék, séta. A kétféle keret, forma között a lényeges különbséget a következőképp határozhatjuk meg:

a) a *szakkörök* az ifjúsági mozgalom keretében a különleges képességek kibontakoztatásának a fórumai; (Gondoljunk analógiával a sportkörökre);

b) a napközi otthon *hagyományos foglalkozási formái* a sokoldalú foglalkoztatás színterei a tömegsport-foglalkozások analógiájára. Tulajdonképpen arra hivatottak, hogy sokféleségükkel és érdekességükkel olyan igényeket ébresszenek a tanulóknál (olvasási, barkácsolási stb.), amelyeknek kielégítésével később szabad idejüket emberibbé, tartalmasabbá tehetik, mint ahogy elődjeik teszik.

A KLUBSZERŰ FOGLALKOZÁSOK nem a napköziben, hanem a *napközi helyett* szerveződnek, nyíltan meg nem fogalmazott funkciójuk, hogy a férőhely hiányában ki nem elégíthető társadalmi igényeket *pótmegoldással* igyekezzék teljesíteni. Helyük valahol az *a-b között* jelölhető meg. Ebből következik, hogy ezen a területen ma nagyon bonyolult és differenciált helyzet alakult ki a fővárosban és másutt, olyan iskolákban, ahol a „fővárosi modellt” követni igyekeztek, tudniillik még az ún. „kísérleti iskolákban” is a látszólag egységes modell mögött alapelveiben és gyakorlatilag a legkülönbözőbb megoldásokat találjuk. A véleményalkotást épp az nehezíti meg erről a hivatalosan „*próbálkozásnak*” nevezett modellről, mert csak papíron létezik mint egységes modell, gyakorlatban a napközi otthon tartalmi korszerűsítésétől egészen a felszámolására irányuló törekvésekig a legeltérőbb igyekezeteket foglalhatjuk egybe ezzel a gyűjtőnévvel.

Érdekes képet kapunk, ha vizsgálódásainkat akár felmérés, akár interjú formájában a gyermekekre is kiterjesztjük. Vallomásaikból kiderül, hogy többségük számára a *szabad idő és az iskola* egymást kizáró fogalmak. Ez nem is hiba, minden félreértés a felnőtt okoskodás szüleménye. A saját gyermekkorát elfelejtő kutató hajlandó hamis képzettársításokra, mert olyan sorokat állít össze, amelyben egymás mellé kerül:

a) iskola, kínlódás, gyötrelem, szenvedés, unalom...

b) szabad idő, élvezet, öröm, boldogság...

Belső vizsgálattal kiderül, hogy gyermekeink másképp gondolkodnak. Szerintük a szabad időhöz nem ritkán kapcsolódik az *unalom*, s ezzel szemben a jó pedagógus által szervezett iskolai foglalkozáshoz az *élvezet* fogalma és ténye. Mindezt azért fontos vizsgálunk, feltárunk és felismernünk, hogy korszerűsítési törekvéseink sodrásában el ne kövessük azt a már joggal *konzervatívnak minősíthető hibánkat*, amelylyel a korszerűsítést szervezési feladatokkal, formák változtatásával azonosítjuk, holott a korszerűség meghatározó tényezői:

a) tevékenységeink *tartalma*,

b) az a sajátos és vagy konzervatív, vagy *korszerű viszony*, amely a tevékenység közben napközivezetők és gyermekek közt keletkezik.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy azt a rengeteg energiát, amelyet jelenleg a régi keretek szétrombolására fordítanak egyesek, az ilyen irányú korszerűsítésre kellene fordítani. Meg kell mondanunk őszintén, hogy az országban nagyon sok napközi otthoni nevelő ezt teszi eredményesen még akkor is, ha tudja, hogy mindig kevesebb port ver fel a *becsületes, szerény, eredményes munka*, mint a tetszetős, látványos, cselekedetek helyett reklámmal körülvelt nyüzsgés. Úgy hiszem, nem lehet véletlen, hogy több szovjet szociálpszichológus, pl. Levitov elmélyülten foglalkozik az igazi cselekedeteket beárnyékoló *pótcselekvésekkel*, a nevelésben is divattá vált te-

vékenységeknek látszó *áltevékenységgel*, amelyek nem eredményekre, hanem jól be rendezett kirakatokra, jól megszervezett látványosságra törekednek.

A NAPKÖZI OTTHON lényeges feladata, hogy megteremtse a gyermekek számára a különböző játékok lehetőségét, semmit sem mondunk azonban, ha nem tesszük hozzá, meg is kell tanítania a gyermekeket arra, hogy lehetőségeikkel élni tudjanak, *megtanuljanak játszani*. Nagyon fontos, hogy a barkácsolás, a kézimunka csinját-binját megismertesse, ha akarnak, alkossanak zománc tárgyakat, készítsenek repülő-, hajó- stb. modelleket. Mindezek nagyon jó nevelési eszközök lehetnek, hozzájárulhatnak a személyiség sokoldalú fejlesztéséhez. Csak éppen értéktelenné válnak, ha formákká sekélyesednek, és akarva-akaratlanul elterelik a figyelmet arról, hogy:

a) a veszélyeztetett tanulók kicsúsznak minden ellenőrzés és felügyelet alól, és a foglalkozások sokféleségében alkalmuk nyílik arra, hogy ők a *galeriben töltsék el szabad idejüket*;

b) a hátrányos helyzetű tanulóknak nem tud segítséget nyújtani ahhoz, hogy *hátrányaikat behozassák*,

c) a tudatosan, nehézségeivel együtt vállalt munka helyett korán tevékenykedéseiket sűrűn változtató *nyüzsgést* teszi a gyermekek eszményévé;

d) és nem alakítja ki bennük idejében azt a szemléletet, hogy életünkben csak *kötelességeink teljesítését követi szabad időnk*, sohasem helyettesítheti azt.

Meggyőződésem, hogy iskoláinkban ideje lenne komplex-vizsgálatot végezni, és a túlterhelés agyonpuffogatása helyett valóban szembenézni a tanulók otthoni és iskolai terhelésével. Képtelenségnek tartom ugyanis, hogy a szabad idővel kapcsolatos gondolataim logikai sorából kimaradjon az egyik leglényegesebb: *ideje lenne egyszer tudományos eszközökkel megvizsgálnunk*, vajon:

1. gyermekeink többségének egyáltalán van-e szabad ideje, ha van, mennyi;

2. véleményük szerint hol, kivel és mivel töltenék el legszívesebben ilyen idejüket;

3. vajon a kívánatosnál és szükségesnél nem lényegesen kevesebb-e az az idő, amelyet a gyermekek családi körben, otthon tölthetnek el, esetleg nem bűnös-e az a tény, hogy az utóbbi évtizedekben mind a pedagógusok, mind a gyermekek idejét egyesek *agyonprogramozták*, hogy se szabadságuk, se valódi szabad idejük ne legyen, s ezért bőven lehessen *beszélni róla*.